

Warszawa, 16.11.2020 r.

Dr hab. Ludwika Wojciechowska, prof. UZ
Instytut Psychologii
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Zielonogórski

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Szymona Antoniego Juzy

pt. „Jakość życia osób zdrowiejących z uzależnienia od alkoholu z perspektywy teorii przywiązania”

Wprowadzenie

Rozprawa doktorska mgr Szymona Antoniego Juzy stanowi monografię badawczą (liczącą 167 stron, a wraz z bibliografią i załącznikami 206 stron) podejmującą ważną i nowatorską z punktu widzenia naukowego i praktycznego problematykę wyjaśnienia jakości życia osób wychodzących z uzależnienia od alkoholu, poprzez odwołanie się do teorii przywiązania.

Praca skonstruowana jest według klasycznego schematu, zgodnie z którym w początkowych rozdziałach zawarty jest przegląd dostępnych teorii oraz opis stanu wiedzy dotyczącej tematyki pracy, natomiast w dalszej części pracy przedstawiona jest koncepcja oraz wyniki przeprowadzonych badań własnych. W trzech rozdziałach wprowadzających w tematykę pracy zaprezentowane zostały kluczowe zagadnienia odnoszące się do problemu uzależnień, jakości życia oraz teorii przywiązania. W rozdziale pierwszym, omówione są główne założenia teorii przywiązania oraz specyfiki tego konstruktu psychologicznego, jak również fizjologiczne oraz rozwojowe prawidłowości kształtowania się przywiązania. Ponadto, z perspektywy teorii przywiązania przeprowadzona jest analiza powstawania zaburzeń. Kolejny rozdział dotyczy problematyki uzależnień oraz zdrowienia osób uzależnionych od alkoholu, a rozdział trzeci obejmuje rozważania nad psychologicznymi aspektami jakości życia w kontekście teorii przywiązania, z położeniem nacisku na problem osób uzależnionych od alkoholu. Każdy rozdział zawiera wprowadzenie zapowiadające analizowane zagadnienia i kończy się krótkim, syntetyzującym podsumowaniem.

W kolejnych trzech rozdziałach omówione są badania własne. W rozdziale nr 4 można zapoznać się z podstawami metodologicznymi własnych badań, w rozdziale piątym – z wynikami przeprowadzonych przez autora badań, a w ostatnim, czyli szóstym, z dyskusją odnoszącą się do uzyskanych danych empirycznych. Podobnie jak w rozdziałach dotyczących podstaw teoretycznych pracy, rozdziały czwarty, piąty i szósty zawierają krótkie wprowadzenie, przygotowujące czytelnika do recepcji zawartych w nich treści. Rozdział piąty zakończony jest podsumowaniem, w którym znajduje się odniesienie wyników badań do postawionych wcześniej hipotez. Pracę wieńczy *Zakończenie*, po czym zamieszczony jest wykaz tabel i rysunków, a następnie załączniki z prezentacją narzędzi pomiarowych użytych w badaniach własnych. Na ostatnich dwudziestu ośmiu stronach pracy odnajdujemy obszerny spis literatury cytowanej, zawierający trafnie dobrane pozycje tak polskie, jak i angielskojęzyczne.

Całość rozprawy cechuje spójność i logiczny tok wywodu. Praca napisana jest dobrym, naukowym i jednocześnie komunikatywnym językiem.

I. Problem pracy oraz teoretyczne podstawy badań

Problematyka pracy mieści się w obrębie zainteresowania psychologią kliniczną, psychologią rozwoju oraz psychologią religii. Autor odwołuje się także do bardziej szczegółowej bazy teoretycznej, związanej z teorią więzi oraz teoriami psychodynamicznymi. Główne cele, jakie przyświecały autorowi pracy, to znalezienie odpowiedzi na pytania o rolę zmiennych przywiązaniowych w wyjaśnianiu poczucia jakości życia osób uzależnionych od alkoholu, a dokładniej – na ile przywiązanie do partnera, do rówieśników, do Boga oraz do uczestników wspólnoty AA pozwala na wyjaśnienie poczucia jakości życia osób wychodzących z uzależnienia od alkoholu. Zamysł, aby poszukiwać związków pomiędzy stylami przywiązania do różnych figur a jakością życia osób uzależnionych wydaje się niezwykle cenny, przy czym uwzględnienie Boga jako figury przywiązania wydaje się oryginalne i nowatorskie.

Aby zrealizować wymienione cele, autor postawił trzy, osadzone głęboko w teorii pytania badawcze, a do dwóch pytań sformułował logicznie uzasadnione hipotezy. Pytanie nr 1 brzmiało: Czy style przywiązania do partnera romantycznego, do rówieśników oraz więzi z Bogiem i zaangażowanie we wspólnotę AA wyjaśniają poczucie jakości życia osób uzależnionych, a jeżeli tak, to w jakim nasileniu oraz jaki jest kierunek tych powiązań.

Ilustracja graficzna związków pomiędzy zmiennymi czytelnie pokazała zmienne wyjaśniane, czyli ogólną jakość życia wraz z kategoriami szczegółowymi takimi, jak jakość życia psychiczna, socjalna, somatyczna i środowiskowa oraz zmienne wyjaśniające. Można z tego wnosić, że autor oczekiwał dodatnich korelacji pomiędzy badanymi zmiennymi. I sądząc z danych przedstawionych w tabelach nr 4, 5, 6 – wyniki badań zostały poddane takiej analizie korelacyjnej. A oto zawartość wymienionych tabel: korelacje pomiędzy stylami przywiązania do partnera i rówieśników a rodzajem jakości życia, korelacje pomiędzy więzią z Bogiem na wymiarach Zaufanie do Boga oraz Lęk wobec Boga a wymiarami jakości życia oraz korelacje pomiędzy uczestnictwem w grupach AA a kategoriami jakości życia. Dlatego niezbyt jasny jest dla czytelnika powód, dla którego autor nie postawił jednoznacznych hipotez odnośnie do pierwszego pytania badawczego, podobnie jak to uczynił w odniesieniu do dwóch kolejnych problemów.

Pytanie badawcze drugie brzmiało, czy zaangażowanie we wspólnotę AA stanowi moderator związku pomiędzy stylami przywiązania do rówieśników a jakością życia. Weryfikowane w tym przypadku są trzy hipotezy kierunkowe, w których uwzględnione są rodzaje stylów przywiązania do rówieśników – bezpieczne i pozabezpieczne, czyli lękowo-ambiwalentny oraz unikowy, a także rodzaje jakości życia. Autor oczekuje zwiększenia siły związku pomiędzy zmienną: bezpieczny styl przywiązania do rówieśników a zmienną: jakość życia, w zależności od zwiększonego zaangażowania w działalność grupy AA, a także – zmniejszenia siły związku pomiędzy pozabezpieczanymi stylami przywiązania i jakością życia przy zwiększonym poziomie zaangażowania w działalność w AA. Relacje pomiędzy zmiennymi, podobnie jak w odniesieniu do problemu pierwszego, przybliży zgrabny graficzny model.

Trzecie pytanie badawcze dotyczyło zaufania do Boga jako moderatora związku pomiędzy pozabezpiecznymi stylami przywiązania do partnera a jakością życia. Autor postawił dwie hipotezy kierunkowe odnoszące się do lękowo-ambiwalentnego oraz unikającego stylu przywiązania wobec partnera, istotą których było przewidywanie, że wraz z wyższym zaufaniem do Boga, siła ujemnego związku pomiędzy pozabezpieczanymi stylami przywiązania do partnera a jakością życia staje się niższa. Analogicznie do dwóch poprzednich pytań można obejrzeć graficzny model zależności pomiędzy rozważanymi w tym pytaniu i w odnośnych hipotezach, zmiennymi.

Należy podkreślić, że autor wnikliwie i w sposób świadczący o wysokim poziomie kompetencji, uzasadnia każde z postawionych pytań oraz sformułowanych hipotez, odwołując się do szerokiego zakresu literatury przedmiotu. Jednocześnie z dużą zręcznością operuje złożonym materiałem bazującym na różnych teoriach oraz wynikach badań.

Aby poznać erudycję autora, należy zapoznać się z treścią całej pracy. W tym miejscu jednak należy pogodzić się z krótkim przybliżeniem zawartości rozdziałów teoretycznych, a później, w dalszej części -- empirycznych. W rozdziale pt. *Teoria przywiązania* autor zapoznaje czytelnika z podstawowymi pojęciami i założeniami teorii przywiązania powołując się na prace Bowlby'ego oraz Ainsworth, przychylając się jednocześnie do poglądu Plopy o uznaniu zachowań świadczących o przywiązaniu za stabilne cechy osobowości. W podrozdziale *Specyfika więzi przywiązania jako bezpiecznej bazy i bezpiecznego schronienia* opisuje kryteria pozwalające odróżnić więzi przywiązaniowe od innych relacji, zdarzenia aktywujące system behawioralny przywiązania, cechy więzi przywiązania, rozumienie Wewnętrznych Modeli Operacyjnych oraz warunki ich kształtowania się. Następnie w podrozdziale *Style przywiązania* charakteryzuje klasyfikację stylów na podstawie badań Ainsworth i Main oraz przytaczając różne wyniki badań, dowodzi kontynuacji w dorosłości stylów nabytech w dzieciństwie. Wskazuje także na przekaz międzypokoleniowy *pozabezpiecznych* stylów przywiązania w rodzinach z problemem alkoholowym. Następny podrozdział zatytułowany *Fizjologia przywiązania i rola mechanizmów przywiązania w kształtowaniu się psychopatologii* dotyczy różnego typu problemów łączących się ze związkami pomiędzy stylami przywiązania a dobrostanem psychicznym, rozwojem samoregulacji, stanem zdrowia, czy rodzajami psychopatologii, deficytami i zaburzeniami w zachowaniu, w kształtowaniu się osobowości. Przywołuje też ważną zmienną dla wyjaśnienia zaburzeń związanych z przywiązaniem, a mianowicie mentalizację. W ostatnim podrozdziale zatytułowanym *Kształtowanie relacji przywiązania z perspektywy psychologii rozwojowej* autor odwołuje się m.in. do teorii psychospołecznych kryzysów Eriksona, a także do licznych badań nad przywiązaniem w kolejnych okresach rozwojowych oraz różnych rodzajów więzi i różnych figur przywiązania.

W następnym rozdziale zatytułowanym *Psychologiczna problematyka uzależnień* autor przedstawia uzależnienie od alkoholu jako zjawisko wieloaspektowe. Rozwija ten problem w podrozdziale o tytule *Uzależnienie jako zjawisko wieloaspektowe*, w którym prezentuje uzależnienie z *perspektywy* teorii biologicznych, egzystencjalnych, poznawczych,

społecznego uczenia się. Podkreśla przy tym znaczenie modelu biopsychospołecznego dla ujmowania uzależnienia oraz dla jego terapii. W następnym podrozdziale pt. *Uzależnienie jako deficyt w relacjach przywiązania* nawiązuje do teorii psychoanalitycznych i wyników badań prowadzonych zgodnie z tym paradygmatem w grupach osób uzależnionych od alkoholu, a także osób szkodliwie pijących. Jednocześnie krytycznie odnosi się do wynikających z założeń teorii psychoanalitycznych sposobów terapii uzależnień. W kolejnym podrozdziale zatytułowanym *Zdrowienie a uzależnienia jako proces zmiany* można zapoznać się z rozważaniami na temat tego, czym jest zdrowienie, jakie etapy można w nim wyróżnić, jakich dziedzin ono dotyczy. Podrozdział pod tytułem *Zdrowienie z uzależnienia w ramach ruchu Anonimowych Alkoholików* odnosi się do procesu zdrowienia w ramach wspólnoty AA, założeń programowych tego ruchu i konkretnych zasad prowadzących do zdrowienia.

Rozdział trzeci *Psychologiczna problematyka jakości życia* zawiera cztery podrozdziały. W pierwszym z nich o tytule *Jakość życia w zdrowiu i chorobie – definicje i różnicznictwo metodologiczne* autor zastanawia się nad rozumieniem jakości życia z perspektywy obiektywnej i subiektywnej oraz ich dziedzinami. W podrozdziale drugim pt. *Jakość życia osób uzależnionych od alkoholu* autor powołując się na wiele badań, rozważa znaczenie jakości życia w procesie zdrowienia osób uzależnionych od alkoholu i podtrzymywania abstynencji. Uzasadnia jednocześnie, że więcej wnosi analiza ogólnej jakości życia osób uzależnionych niż jakości życia związanego z chorobą. Następny podrozdział zatytułowany *Jakość życia w kontekście teorii przywiązania* dotyczy związków pomiędzy stylami przywiązania a jakością życia. Kładziony jest w nim nacisk na znaczenie stylu przywiązania dla kształtowania się jakości życia oraz rolę bliskich relacji interpersonalnych i doznawanego wsparcia społecznego dla wyznaczania jakości życia. Autor przytacza wyniki wielu badań, a także odwołuje się do szczegółowych teorii wyjaśniających mechanizmy odpowiedzialne za zależności pomiędzy przywiązaniem a jakością życia, np. koncepcję regulacji emocji, teorię samorozwoju, czy teorię przynależności. W podrozdziale trzecim pt. *Jakość życia w kontekście relacji z Bogiem* autor odnosi się do problemu jakości życia związanej ze sferą duchową. Zastanawia się nad rozumieniem duchowości i religijności, psychologicznymi funkcjami religii, nad rozróżnieniem obrazu Boga oraz przytacza wyniki badań dowodzące istnienia związku pomiędzy duchowością a percepcją Boga a jakością życia osób uzależnionych od alkoholu i zdrowiejących uczestników grupy AA.

Podsumowując, wprowadzenie teoretyczne bazuje na bogatym przeglądzie teorii oraz dostępnych wyników badań i stanowi wyczerpujący materiał naukowy, pozwalający na wniknięcie w zagadnienie przywiązania, jakości życia oraz problematyki uzależnień od alkoholu i procesu zarowienia osób uzależnionych od alkoholu. Treści zawarte w rozdziałach teoretycznych są przemyślane i ukierunkowane na sformułowanie pytań badawczych oraz uzasadnienie hipotez. Postawione trzy pytania i grupa hipotez mają w zamyśle autora poprowadzić ku uzupełnieniu i pogłębieniu wiedzy na temat znaczenia figur przywiązania dla kształtowania się różnych aspektów jakości życia oraz pomóc w realizacji celów praktycznych związanych ze stosowaniem programów terapeutycznych w ramach grup AA. Zanalizujemy zatem, w jaki sposób autor zrealizował cele i przeprowadził weryfikację hipotez.

2. Metoda badań

W ramach koncepcji badań własnych, autor wyodrębnił trzy rodzaje zmiennych, a mianowicie zmienne wyjaśniane, wyjaśniające oraz kontrolowane. Zostały one dokładnie opisane i opatrzone informacjami o wskaźnikach. Zmienne wyjaśniane to aktualna jakość życia osób badanych prezentowana w kwestionariuszu jako wynik ogólny oraz jako wyniki szczegółowe odnoszące się do czterech wymiarów – socjalnej jakości życia, psychicznej jakości życia, somatycznej i środowiskowej jakości życia. Wśród zmiennych wyjaśniających są styl przywiązania oraz zaangażowanie w ruch AA, a dokładniej – styl przywiązania do partnera, styl przywiązania do Boga, styl przywiązania do rówieśników/uczestników wspólnoty AA oraz zaangażowanie we wspólnotę AA. Zmienne kontrolowane obejmują płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania, długość obecnej abstynencji oraz okres uczestnictwa we wspólnocie AA.

W celu przeprowadzenia pomiaru wymienionych zmiennych autor dokonał trafnego wyboru powszechnie stosowanych i cenionych narzędzi badawczych oraz wnikliwie przeanalizował i przybliżył, na ogół, wysokie ich parametry. Narzędzia zostały także opisane pod kątem procesu ich konstruowania, ponadto autor przedstawił słuszne argumenty uzasadniające ich wybór. Do diagnozy ogólnego poziomu i szczegółowych aspektów poczucia jakości życia użyto polskiej wersji kwestionariusza WHOQOL BREF, opracowanego przez naukowców Światowej Organizacji Zdrowia. Aby ocenić style przywiązania do partnera zastosowały został Kwestionariusz Stylów Przywiązaniowych (KSP) skonstruowany przez Płocę (2005). Dla określenia stylu przywiązania do Boga wykorzystano Kwestionariusz Więzy z Bogiem (KWB), którego autorami są Bartczuk i Małys (2011). Z kolei w badaniu przywiązania

do członków wspólnoty AA, wykorzystano Kwestionariusz Przywiązania do Rówieśników (KPP), będący adaptacją do warunków polskich kwestionariusza ASQ, dokonaną przez Marchwickiego (2009). Ostatnie ze stosowanych narzędzi – Skala Zaangażowania we wspólnotę Anonimowych Alkoholików (AA) służy do pomiaru nasilenia i czasu uczestnictwa w grupie AA, a także długości okresu abstynencji. Niestety, w przeciwieństwie do opisu wcześniej wymienionych kwestionariuszy, w tym przypadku nie wiadomo, kto i kiedy przystosował to amerykańskie narzędzie do warunków polskich.

Rekrutacja osób badanych odbywała się w sposób losowy, co jest rzadkością w pracach psychologicznych. Tym cenniejsze z punktu widzenia naukowego są rezultaty badań przeprowadzonych przez mgr Szymona Antoniego Juzę. Wylosowanych zostało 20 grup mityngowych, skąd do badań zakwalifikowało się 37 kobiet i 95 mężczyzn w różnym wieku i m.in. o różnym okresie abstynencji. Jak ustalono we wstępnych statystykach, długość abstynencji okazała się istotna dla wyjaśniania jakości życia.

3. Wyniki badań

Opis wyników badań własnych rozpoczyna się od przedstawienia korelacji pomiędzy stylami przywiązania a poczuciem jakości życia. Następnie zaprezentowane zostały modele hierarchicznej regresji wielokrotnej, wyjaśniające stylami przywiązania poszczególne aspekty poczucia jakości życia.

A oto niektóre, jak się wydaje ciekawe, dane korelacyjne. Analiza korelacji pokazuje, że najsilniej ze stylami przywiązania wobec partnera i rówieśników koreluje jakość życia socjalnego, z wyjątkiem związku pomiędzy stylem przywiązania lękowo-ambiwalentnym wobec rówieśników. Odnośnie do korelacji pomiędzy więzią z Bogiem a jakością życia, najniższe wartości współczynnika korelacji uzyskano dla spostrzeganej więzi z Bogiem a jakością życia psychicznego, środowiskowego i socjalnego. Pomiar korelacji pomiędzy zaangażowaniem w aktywność grupy AA a jakością życia wykazał, że im większe jest zaangażowanie w udział w grupie AA, tym wyższy jest poziom ogólnej jakości życia.

Podjęmując dalsze analizy statystyczne autor detalicznie opisuje swoje postępowanie badawcze zmierzające do zbudowania hierarchicznego modelu regresji wyjaśniającego ogólne poczucie jakości życia i poszczególne jego wymiary. Z pierwszego modelu warto odnieść się do wyniku mówiącego, że jakość życia jest determinowana przez więź z Bogiem tak w aspekcie lęku wobec Boga, jak i zaurania do Boga, ale w większym stopniu lęk wyznacza jakość życia. Oznacza to, że osoby przejawiające w większym stopniu lęk wobec

Boga, wykazują się niższym poczuciem jakości życia. Drugi model ma za zadanie wyjaśnić socjalne poczucie jakości życia. Ciekawym wynikiem jest to, że więź z Bogiem – tak zaufanie, jak i lęk wyjaśniają istotnie jakość życia socjalnego, i na dodatek - w podobnym stopniu. Również interesujący jest rezultat dotyczący zróżnicowania związku pomiędzy stylem przywiązania do rówieśników a socjalną jakością życia wśród osób o różnym nasileniu zaangażowania w aktywność AA. Kolejny model ma określić przewidywaną psychiczną jakość życia w zależności od stylów przywiązania. Okazuje się np., że na podstawie wyłącznie stylów przywiązania do partnera można przewidzieć 21% zmienności psychicznej jakości życia. Również więź z Bogiem, zwłaszcza w aspekcie lęku jest istotna statystycznie i oznacza, że im wyższy jest poziom lęku wobec Boga, tym niższe jest psychiczne poczucie jakości życia. Model obejmujący wyjaśnienie somatycznego poczucia jakości życia niewiele wnosi, natomiast model odnoszący się do środowiskowego poczucia jakości życia, podobnie jak w poprzednich modelach wskazuje na znaczenie więzi z Bogiem, zwłaszcza zaś lęku wobec Boga dla wyjaśnienia tego rodzaju jakości życia.

Powyżej, zwrócono uwagę na wybrane rezultaty badań, a są one bardzo liczne i wciągają w złożonych kombinacjach. Porządkuje je autor w podrozdziale pt. *Podsumowanie wyników badań* i odnosi się w nim do postawionych pytań badawczych i hipotez, sygnalizując ich potwierdzenie lub odrzucenie. Jako recenzentka pracy, pragnę zwrócić uwagę na wybrany element zamysłu badawczego i wyników badań. Sądzę, że wprowadzenie nowatorskiej, zmiennej przywiązaniowej, odwołującej się do sfery duchowej, jako jest więź z Bogiem, do analizy problemu osób uzależnionych od alkoholu i uczestniczących w programach terapeutycznych, jest wielce obiecującym posunięciem tak ze względów teoretycznych, jak i praktycznych.

W rozdziale *Dyskusja wyników* oraz w *Zakończeniu*, autor wnikliwie analizuje zgromadzone dane empiryczne, ale jest nieco rozczarowany wynikiem przeciwnym do oczekiwan, mówiącym o braku istotności pomiędzy silnym zaangażowaniem w aktywność grupy AA a osiąganiem wyższego poczucia jakości życia osób z problemem alkoholowym. Wyraja się, że wystarczającym powodem do satysfakcji badacza mogą być tak ważne rezultaty, jak te, które dowodzą roli przywiązania do partnera oraz do Boga dla zrozumienia poczucia jakości życia osób uzależnionych.

4. Głównie zalety rozprawy

W powyższym omówieniu zwracałam uwagę na liczne walory pracy. Obecnie pragnę wytknąć najważniejsze z nich:

1) Problem podjęty w rozprawie jest istotny z punktu widzenia teorii i praktyki psychologicznej. Wnosi znaczącą wiedzę do psychologii klinicznej, psychologii rozwoju, a także psychologii religii. Ze względu na zajęcie się tematem stylów przywiązania dla zrozumienia problemów osób uzależnionych od alkoholu, praca otwiera nowe pola badawcze i dostarcza danych pozwalających na szukanie nowego podejścia do osób z problemem alkoholowym. Jednocześnie, uwzględnienie zagadnienia jakości życia osób uzależnionych od alkoholu kieruje uwagę na tworzenie warunków dla pomyślnego powrotu do pełnego funkcjonowania w społeczeństwie po uporaniu się z nałogiem.

Z tych względów pracę należy uznać za nowatorską i wnoszącą istotne treści do wiedzy psychologicznej, jak również do kolejnych programów badawczych oraz do praktyki.

2) Część teoretyczna bazująca na licznych materiałach źródłowych, opracowana jest w sposób przemyślany, wiarygodny i kompetentny, dostarczając podstaw do uzasadnionego sformułowania pytań badawczych i hipotez.

3) Podstawy metodologiczne pracy są spójne z założeniami teoretycznymi.

4) Analiza wyników jest rzetelna i pogłębiona, bazuje na adekwatnie dobranych statystykach. Dyskusję wyników cechuje wysoki poziom merytoryczny i nasycenie dojrzałą refleksją naukową.

5) Struktura pracy jest zgodna ze standardami przewidzianymi dla tego typu prac. Na podstawie zasługuje na naukowy język oraz przejrzystość toku wywodu.

6. Ogólna ocena pracy

Konkludując, rozprawa jest bardzo ciekawa i rzetelnie opracowana. Jej problem badawczy jest interesujący i oryginalny. Napisana została dobrym językiem i ma czytelną konstrukcję. Wnosi nową wiedzę do psychologii klinicznej i psychologii rozwoju. Należy dodać, że autor wykazał się dobrą znajomością przedmiotu badań, literatury dotyczącej badanych zagadnień, znajomością warsztatu metodologicznego oraz umiejętnością analizy i interpretacji materiału badawczego.

W związku z powyższym stwierdzam, że rozprawa spełnia warunki określone w ustawie o tytule i stopniach naukowych. Na tej podstawie składam wniosek o dopuszczenie mgr Szymona Juzy do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Ludwika Wojciechowska